

مرکز تحقیقات ایرانیکا

اصفهان

گامی

عزیز ما صاب

www.

www.

www.

www.

Ghaemiyeh

.com

.org

.net

.ir

آداب و احکام

تجارت

• آداب تجارت
• اقسام کسب
• عوامل توسعه بازرگانی و کسب
• سواکنه قانون تجارت
• آداب مذاکره
• خوردنی های حلال
• چیز نامستحب خوردنی

پید محمد رضا ششم زاده

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

آداب و احکام تجارت

نویسنده:

سید محمدرضا هاشم زاده

ناشر چاپی:

مؤلف

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۸	آداب و احکام تجارت
۸	مشخصات کتاب
۸	اشاره
۱۰	مقدمه
۱۱	نظام اقتصادی اسلام
۱۴	نهی از کسب حرام و اشاره به پیامدهای آن
۱۵	بهره مندی در پرتوی کار و کوشش از راه حلال
۱۸	اقسام کسب و تجارت
۲۲	شرایط خریدار و فروشنده
۲۲	شرایط جنس مورد خرید و فروش
۲۳	اختیار فسخ (بهیم زدن معامله)
۲۳	اشاره
۲۵	تذکر جبران خسارت
۲۵	اقسام خرید و فروش
۲۶	آداب کسب و تجارت
۲۶	اشاره
۳۱	دعای هنگام خروج از منزل و حرکت به سوی کسب و کار
۳۱	عواملی که موجب توسعه رزق و برکت در کسب و تجارت می شود
۳۴	مضاربه
۳۵	مزارعه
۳۵	اشاره
۳۵	شرایط مزارعه
۳۶	مساقات

۳۶	اشاره
۳۶	شرایط مسابقات
۳۷	آداب زراعت و باغداری
۳۷	اجاره
۳۷	اشاره
۳۸	شرایط مالی که اجاره می دهند
۳۸	تأمین مسکن
۳۹	رهن
۳۹	اشاره
۴۰	شرایط رهن
۴۰	مهلت
۴۰	ضمانت:
۴۰	اشاره
۴۰	شرایط ضمان
۴۱	کفالت
۴۱	اشاره
۴۱	شرایط کفالت:
۴۱	چیزهایی که کفالت را بر هم می زند:
۴۱	سر قفلی
۴۲	اشاره
۴۳	شرایط سر قفلی
۴۳	چند مسئله
۴۴	قرض
۴۴	اشاره
۴۴	اقسام قرض
۴۴	احکام قرض

- سؤالات فقهی تجارت ----- ۴۶
- خوردنی های حلال و حرام ----- ۵۴
- آداب غذا خوردن ----- ۵۷
- چند داستان آموزنده ----- ۶۰
- اشاره ----- ۶۰
- نمونه اول (ارزش کار) ----- ۶۰
- نمونه دوم (دنیا مطلوب) ----- ۶۰
- نمونه سوم (تاجر وارسته و باانصاف) ----- ۶۱
- نمونه چهارم تجارت پر منفعت بر اثر گرانفروشی ----- ۶۱
- نمونه پنجم (دستگیری از بیچارگان و تقرب به امام زمان (عج) ----- ۶۲
- درباره مرکز ----- ۶۳

سید محمد رضا هاشم زاده

خیراندیش دیجیتال: انجمن مددکاری امام زمان (عج) اصفهان

ویراستار کتاب: خانم نرگس قمی

ص: 1

اشاره

بسم الله الرحمن الرحيم

- 1 - نظام اقتصادی اسلام...3
- 2 - نهی از کسب حرام و پیامدهای آن...6
- 3- کار و کوشش از راه حلال...7
- 4 - اقسام کسب و تجارت...9
- 5- شرایط خریدار و فروشنده...13
- 6 - شرایط جنس مورد خرید و فروش...13
- 7 - اختیار فسخ...14
- 8- اقسام خرید و فروش...16
- 9- آداب کسب و تجارت...17
- 10 - عوامل توسعه رزق در کسب...20
- 11 - مضاربه...22
- 12 - مزارعه...23
- 13 - مساقات...24

14 - آداب زراعت و باغداری...25

15 - اجاره...25

16 - تأمین مسکن...26

17 - رهن...27

18 - ضمانت...28

19 - کفالت...29

20 - سرقتی...29

21 - قرض...31

22 - سئوالات فقهی تجارت...33

23 - خوردنی های حلال و حرام...41

24 - آداب غذا خوردن...44

25 - چند داستان آموزنده...46

بسم الله الرحمن الرحيم

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ»

ای کسانی که ایمان آورده اید در اموال یکدیگر تصرف ناروا نکنید مگر آن که داد ستدی از روی رضایت باشد... (1)

از دیر زمان تا کنون همواره اقتصاد و تجارت مورد عنایت انسان ها بوده، یعنی از همان زمان که بشر احساس نیاز به غذا و پوشاک و مسکن و وسیله ای که او را جابجا کند و سلامتی که او را حمایت نماید و از آن هنگام که خانواده و فرزندان از او اقتضای نفقه می کردند.

انسان به کار و کوشش و تلاش برای دستیابی به نان و غذا و نیازمندی های خود و افراد تحت پوشش خود و تحصیل چیزی که نیازهای او را برطرف سازد اقدام نمود .

به همین دلیل اقتصاد همیشه شاهرگ زندگی بشر و ستون فقرات او از فجر تاریخ تاکنون بوده است.

این درست است که مسائل اقتصادی در آغاز تاریخ بشر امر ساده و ابتدائی و بدون هیچ پیچیدگی بوده است اما به تدریج این موضوع با گسترش جوامع بشری و نیازها و تحولات که در روابط انسانها صورت گرفت ، دقیق تر و پیچیده تر گردید تا جائی که به این صورت کنونی شکل گیری شد.

و مهم است که مسائل اقتصادی همیشه در تمام نسل ها و عصرها بوده و پا به پای زندگی بشر پیش رفته است .

ص: 2

تا جایی که بخاطر اهمیت این امر مورد عنایت و توجه ادیان الهی و عنایت آنها بوده است. بخصوص نظام اقتصادی اسلامی که ما در اینجا سیری کوتاه از مباحث ارزنده آن را بیان می کنیم .

نظام اقتصادی اسلام

سیستم اقتصادی اسلام خود دارای یک پایگاه فکری است که خود سیستم ما را بدان رهنمون می گرداند، این پایگاه محتوی اندیشه های اخلاقی اسلامی و اندیشه های علمی و اقتصادی یا تاریخی بوده که به مسائل اقتصاد سیاسی و با تجزیه و تحلیل تاریخ جوامع بشری ارتباط پیدا می کند .

اما متأسفانه هنوز جوامع اسلامی ما به معنی کامل با اساس و ریشه اسلامی آن آشنایی تام ندارند.

اسلام عزیز مال و ثروت را یک ودیعه الهی می داند، و خداوند را مالک اصل و مطلق آن معرفی می کند و اوست که انسان را خلیفه خود روی زمین قرار داده که وی ضمن کمالات معنوی و تقرب به اوزمین را آباد کرده و از مواهب طبیعی آن به بهترین وجه استفاده کند.

اما در این راستا اسلام برای اینکه بشر از مرز خود خارج نشود و به حقوق دیگران تجاوز نکند برای او مالکیت اعتباری مشروع قائل است که عاری از ربا و احتکار و تقلب و فریب و قمار و شراب و دزدی و خیانت و دستبرد به اموال عمومی و خود فروشی و غارت و خرید و فروش نجاسات و نظائر آن باشد چرا که اسلام آنها را مورد تحریم قرار داده است.

به عبارت دیگر فرد در نظام اقتصادی اسلام به سه مرز محدود است.

1- در زمینه کسب و جمع ثروت

2- در زمینه هدف از کسب و جمع مال

3- در زمینه انفاق ثروت در راه های مختلف

این تقیید و مرز بندی در زمینه اول به این صورت تحقق می یابد که نظام اقتصاد

اسلامی اسباب و راه های مالکیت را به دو قسم تقسیم نموده .

اول - راه های مشروع: مانند بازرگانی و اجاره و نظائر آن

دوم - راه های غیر مشروع مانند: ربا و غصب و غیره ... بدین ترتیب ثروت بطور قهر محدود می گردد .

و همچنین در زمینه بند دو، به وسیله نهی اسلام از تحصیل مال و جمع ثروت به هدف تکبر و بزرگ فروشی و به انگیزه حرص و اشاعه فساد جلوگیری می کند.

و از بند سوم بوسیله منع انفاق در راههای حرام و نهی از اسراف و تبذیر و نمودن ثروت هشدار می دهد .

در حدیثی از حضرت علی بن موسی الرضا علیه السلام آمده است :

ثروت انباشته نگردد مگر به پنج جهت

1 - بخل شدید (عدم انفاق)

2 - آرزوی طولانی

3 - حرص چیره

4 - قطع رحم

5 - آخرت را فدای دنیا کردن(1)

و طبیعی است که رعایت این حدود و مرزها در چهار چوبه اسلامی که کسب و انفاق و هدف آنها را محدود می کند می تواند از انحراف های تجارت جلوگیری کند.

اما اگر تجارت وسیله ای برای بهره کشی و استثمار تولیدگر یا مصرف کننده و یا خدای ناکرده هر دو باشد و با ایجاد انحصارهای تجاری و تولیدی و با سازش با حکومت های ستمگر و سلطه بر ابزارهای تبلیغاتی جهان، منابع اولیه و گرانبهای دنیای محرومین را همراه با کار و زحمت انسانهای مظلوم به بهائی ناچیز در خدمت غارتگران بین المللی و دستیاران ایشان قرار دهد و ابزار سلطه اقتصادی فرهنگی و سیاسی بر کشورهای محروم و مستضعف گردد، این گونه تجارتها باطل و حرام است

ص: 4

تجارتی که مواد مرگبار و سلاحهای جهنمی در اختیار بیدگران دزدان و غارتگران حقوق مظلومان قرار دهد مشروع نیست .

تجارتی که مواد زیان بخشی همچون ،هروئین تریاک قرصهای روان گردان مشروبات الکلی و امثال آن را ترویج کند و گسترش دهد جایز نیست .

تجارتی که حق تولید و توزیع و آزادی انتخاب شغل را از دیگران بگیرد حلال نیست .

تجارتی که همراه با کم فروشی و گران فروشی باشد مورد تایید اسلام نیست !

تجارتی که از گرفتاری و ناچاری مردم سودجویی کند خدا پسندانه نیست!

خرید و فروشی که مواد آلوده و پاک نشدنی مانند مردار، سگ، خوک و امثال آن را در اختیار انسان ها بگذارد مورد تایید نیست .

تجارت با اموال مسروقه و غارت شده جایز نیست! و خریدار و فروشنده وظیفه دارند مال را به صاحب اصلی آن برگردانند.

تجارتی که خمس و زکات بر او تعلق گرفته و حق امام زمان علیه السلام و فقیران و ضعیفان در او میباشد مورد تایید اسلام نمی باشد!

لذا می بینم حضرت علی علیه السلام بارها می فرمودند: «الْفَقُّهُ ثُمَّ الْمَتَجَّر» یعنی: اول مسائل و آداب و روش کسب و تجارت را باید یاد گرفت و فهمید و سپس مشغول تجارت و داد ستد شد!

و ایشان مکرر در بازارها گردش می کردند و می فرمودند: کسی که وظایف و آداب خرید و فروش را نمی داند در بازارها ننشیند و کسب و تجارت را شغل خود قرار ندهد.

و ضمن سفارش به فروشندگان اجناس می فرمودند:

1- با مشتریان آسان گیر باشید نه سخت گیر !

2- نسبت به خریداران نرمی کنید و باعث نزدیک شدن و رغبت آنان بشوید نه اینکه در آنان ناراحتی و نفرت ایجاد کنید .

3- با حوصله و بردباری خود را زینت بخشید .

4- از سوگند و قسم دروغ پرهیز کنید.

5- بطور کامل مراقب باشید مبادا به دروغ آلوده شوید .

6- در داد ستند هیچگونه تجاوز و ستم نکنید .

7- تا می توانید به کسانی که مورد ستم و تجاوز دیگران قرار گرفته‌اند مهربانی و محبت کنید و در معامله با طبقات ضعیف تر تا می توانید مدارا نمایید .

8- مبادا به ربا نزدیک شوید.

9- متاع و جنس را به اندازه دهید و حق مردم را بواسطه کم فروشی از بین نبرید.

10- با رعایت نکردن شرایط کسب و تجارت صحیح موجب فساد در روی زمین نگردید.

در ضمن می فرمودند: تاجر باید به اندازه حق خود بگیرد و حق دیگران را نیز بطور کامل بدهد و گرنه فاجر بدکار می باشد و بدکار نیز به نتایج زشت کاری های خود گرفتار و مبتلا خواهد شد.

نهی از کسب حرام و اشاره به پیامدهای آن

در اسلام تاکید شده است به دنبال رزق حلال بروید چرا که پروردگار عالم روزی همه را از راه حلال قرار داده است و باید بدانیم اگر دنبال رزق حرام رفتیم، از رزق و روزی حلال محروم می شویم همچنین دچار بی برکتی و فقر و تنگدستی خواهیم شد و از همه مهمتر آنکه لقمه حرام روی اخلاق و تربیت خانواده هم تأثیر می گذارد و سرانجام آنها را به بی بندباری و فساد و انحراف دینی و اخلاق سوق می دهد و موجبات عذاب الهی را هم برای آن ها مهیا می کند .

پیامبر گرامی صلی الله علیه وآله فرمودند: «مَنْ اَكْتَسَبَ مَالًا مِنْ حَرَامٍ كَانَ زَادَهُ إِلَى النَّارِ» (1)

هر کس از مال حرام کسب کند توشه وی بسوی دوزخ است.

وَ عَنَّا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ مَنْ كَسَبَ مَالًا مِنْ غَيْرِ حِلِّهِ أَفْقَرَهُ اللَّهُ. (2)

هر کس مالی را از راه غیر حلال بدست آورد خداوند وی را فقیر و نیازمند می سازد.

ص: 6

1- بحار الانوار ج 103 صفحه 10

2- بحار الانوار ج 103 صفحه 5.

قال الصادق عليه السلام: كَسَبُ الْحَرَامِ يَبِينُ فِي الدَّرِيَّةِ. (1)

کسب نامشروع و حرام در نسل آدمی آشکار می شود.

از خداوند منان خواستاریم توفیق و علاقه و آگاهی به کسب و آگاهی به مسائل تجارت و عمل به احکام آنرا به همه ما بخصوص به کسبه و تجار و هر کس به نوعی با داد و ستد سر کار دارد عنایت فرماید؛ آمین رب العالمین.

بهره مندی در پرتوی کار و کوشش از راه حلال

از بررسی مجموع تعالیم اقتصادی اسلام این اصل به دست می آید که بهره در زندگی در گروکار و تجارت اوست. هیچ کس حق ندارد از دسترنج دیگران زندگی کند بی آن که خود کار مفیدی انجام داده باشد.

از رسول خدا صلی الله علیه وآله نقل شده که فرمودند:

مَلْعُونٌ مَلْعُونٌ مَنْ أَلْقَى كَلْمَهُ عَلَى النَّاسِ. (2)

از رحمت خدا دور باد هر کس که بارزندگی خویش را بر دوش مردم افکند.

از امیرالمؤمنین علیه السلام روایت شده یکی از هوادارانش از او کمک مالی خواست و توقع داشت آن حضرت از بیت المال چیزی به او بدهد، امام علیه السلام در پاسخ او فرمودند: «این مال نه از من است نه از تو این بازده نبرد مسلمانان و ره آورد شمشیرهای آنهاست. اگر در این نبرد با آنها شرکت داشته ای بهره ای در حد آنها خواهی داشت و گر نه چیزی که دسترنج آنهاست برای دهان دیگران نخواهد بود». (3)

مخالفت اقتصاد اسلامی با بهره بدون کار بدین جهت است که حق کسانی که تن به کار و زحمت می دهند ضایع نشود و لقمه نانی که این انسان های زحمتکش محبوب خدا از دسترنج خویش به دست می آورند به جای آن که نصیب خود آن ها و

ص: 7

1- وسائل الشیعه ج 12 صفحه 53

2- وسائل الشیعه، ج 12 صفحه 18

3- نهج البلاغه ج 2 صفحه 226

خانواده شان بشود به گلوی آزمندان زورگو بیکار و تن پرور نرود و هم از این جهت که بی کاری و بی کارگی آفت بزرگ و یکی از مایه های بسیار موثر فساد است هم فرد را بی مقدار می کند و هم جامعه را به تباهی می کشاند!

از حضرت موسی بن جعفر علیه السلام روایت است که فرمودند:

«إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُبْغِضُ الْعَبْدَ التَّوَّامَ الْفَارِغَ» (1)

بدرستی که خداوند دشمن بنده بیکار و پر خواب است.

زحمت کشان از نظر اسلام مجاهدان راه . خدایند امام صادق علیه السلام فرمودند :

الْكَادُ عَلَى عِبَالِهِ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

کسی که برای تامین زندگی خانوادهاش زحمت میکشد همچون کسی است که در راه خدا جهاد می کند .

از طرف دیگر از نظر اسلام کار و کوشش ارزشمند است و عبادت محسوب می شود که از طریق حلال کسب شود.

در روایتی رسول گرامی اسلام صلی الله علیه وآله می فرمایند:

الْعِبَادَةُ سَبْعُونَ جُزْءًا أَفْضَلُهَا طَلَبُ الْحَالِلِ (2)

عبادت را هفتاد جزء است برترین آنها بدست آوردن حلال است.

در حدیث دیگری از حضرتش رسید که می فرمایند :

أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ الْكَيْتِبُ الْحَالِلُ (3).

بهترین کردارها کسب حلال است.

و نیز در حدیث از آن حضرت آمده که فرمود:

هیچ بنده ای خوراکی نخورد که نزد خداوند متعال پسندیده تر از تلاش دست رنج او باشد و هر که از کار روزانه خسته شد شب را آمرزیده گذراند. (4)

و در بعضی از روایات آمده که کار و تجارت مشروع سبب خوشبختی در آخرت می باشد .

ص: 8

1- وسائل الشیعه: ج 12، صفحه 36

2- وسائل الشیعه، 12 صفحه 11

3- كنز العمال: ج 4 صفحه 8

4- كنز العمال: ج 4 صفحه 9

حضرت امام جعفر صادق علیه السلام فرمودند: «نِعْمَ الْعَوْنُ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ» (1).

بهترین یار بر دست یابی به (خوشبختی) آخرت (کوشش در) دنیا است.

و در سخنی دیگر می فرمایند :

(خیر نیست در کسی که جمع مال (و ثروت) حلال را برای آبروی (و شخصیت)، خود و اداء قرض و رسیدگی (و انفاق) و صله رحم از نزدیکان خود نخواهند.

یاد آوری:

از دید اسلامی علاوه بر اینکه کسب باید از راه حلال و جهت آخرتی هم داشته باشد. کاری که فرد در جامعه بعهده می گیرد اشیایسته است اول از نظر فردی و اجتماعی مفید باشد و در ضمن آن خدمت به جامعه انجام گیرد. و دوم مورد علاقه استعداد خود انسان نیز، باشد و در این صورت آن کار، علاوه بر آنکه وسیله ای برای بر طرف کردن احتیاج های مادی انسان از جمله عبادات نیز محسوب می شود.

اقسام کسب و تجارت

از مهمترین اموری که اسلام عزیز در نظام اقتصادی خود تشریح، نموده حرمت و ممنوعیت برخی از مکاسبی است که در جاهلیت پیش از اسلام رایج بوده است یعنی هر آنچه که امروز در بعضی از نظامهای غیر الهی متداول می باشد، که مالکیت و کسب را آزاد و جایز می دانند حتی اگر تحمیل بر حقوق و شرف و آینده زندگی دیگران باشد آنها ثروت اندوزی از شراب و قمار و رشوه و غصب و فساد روسپیگری و ربا را مشروع می دانند.

لیکن اسلام این گونه کسب ها را حرام می داند تا جامعه بشریت از شرور و آفات آن در امان باشد. و از طرف دیگر اسلام در ابتداء بطور کلی کسب و تجارت و هر خدمت و حرفه ای که انسان به آن پردازد به پنج قسم بیان می کند.

ص: 9

2- حرام

3- مستحب

4- مکروه

5- مباح

واجب بر دو قسم است: الف راه منحصر بدست آورده وسیله معاش کسی که بجز از راه خرید و فروش نتواند مخارج خود را تامین کند واجب است با کار و کوشش خرج زندگی خود را بدست آورد تا محتاج دیگران نشود.

ب: شغل و کاری که دیگران بدان احتیاج دارند اگر چه خود انسان چندان نیازی به آن حرفه ندارد (مانند طبیب و معلم منحصر به فرد در یک شهر) ولی به جهت بر طرف کردن حاجت سایر افراد بدان کار اقدام می شود .

مستحب: و آن کاری است که موجب توسعه در مخارج زندگی خود و خانواده و نفع رساندن به مسلمانان و جامعه باشد مانند اینکه در اوقات فراغت به خرید و فروش پردازد تا با سود آن کارهای خیر و عام المنفعه انجام دهد.

مباح: کاری که نه خود یا جامعه احتیاج زیادی بدان ندارد بلکه تنها برای سرگرمی و اشتغال داشتن به آن کار می پردازد یعنی عقاب و ثوابی برای آن منظور نمی باشد .

مکروه: آن کاری که ترک آن بهتر است مانند انبار اجناس غیر ضروری جامعه به امید گرانتر شدن آن ها کفن فروشی یا معامله با مردمان پست! و....

حرام: و آن کارهایی است که یا به فرد و جامعه ضرر قطعی میزند و خلاف مصالح اجتماعی و عمومی میباشد مانند :

1- خرید و فروش چیزهای نجس و زیان آور مانند مسکرات، گوشت خوک، حیوان های مرده و امثال آن اموری که موجب امراض جسمی و روحی انسان خواهد شد (البته در مورد معامله سگ گله یا شکاری - کودهای زراعت و امثال آن استثناء شده اند).

2- خرید و فروش چیزهایی که منافع معمولی آنها حرام است مانند ابزار قمار و

ص: 10

3- خرید و فروش چیزهای که از راه قمار و یا دزدی بدست آمده باشد.

4- خرید و فروش چیزی که وقف شده است.

5- خرید و فروش با سکههای خارج از اعتبار

6- خرید و فروش کتاب های گمراه کننده به منظور ایجاد هرج و مرج فکری در میان طبقات مختلف جامعه که در معرض آلودگی و گمراهی هستند یا مانند: سی دی ها و فیلم های مبتذل و اغفال کننده که برای انحراف افراد بخصوص جوانان و جامعه بکار می آید.

7- فروش سلاح به دشمنان اسلام که بر علیه مسلمانان بکار میبرند.

8- خرید و فروش زینتهای حرام مانند سلیب، انگشتر و گردنبند طلا که منحصر برای مردها باشد (حتی ساعت آنها هم اشکال دارد)

9- تقلب در معامله (مانند فروختن جنس مخلوط بنام خالص) و هم چنین ضرر زدن به اشخاص از راه های فریبنده و به صورت های مختلف و تعدی به مال و جان و آبروی آنان و نیز از راه مکر و حقه بازی پول بدست آوردن .

10- ربا خواری که در اسلام حرمت شدیدی برای آن آمده بخاطر ضررهایی که به فرد و جامعه میزند و موجب شکافهای عمیق طبقات می باشد که در اینجا بخاطر اهمیت موضوع به چند آیه و روایت اشاره می کنیم .

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً» (1)

ای کسانی که ایمان آورده اید ربا نخورید

حضرت امام جعفر صادق علیه السلام فرمودند: «در همی ربا نزد خدا زشت تر از هفتاد بار

زنا با محارم است» (2)

حضرت امام محمد باقر علیه السلام فرمودند: «أَخْبَثُ الْمَكَاسِبِ كَسْبُ الرِّبَا» (3)

خیبث ترین کسبها در آمد از ربا است.

ص: 11

1- آل عمران آیه 2-131

2- وسائل ج 12 صفحه 427

3- وسائل ج 12 صفحه 423

پیامبر بزرگ اسلام و فرمودند: «أَكَلَّ الرَّبَاَ وَ مُؤَكَّلَهُ وَ كَاتَبَهُ وَ شَاهِدَهُ فِيهِ سَوَاءٌ» (1)

ربا خوار و ربا دهنده و منشی وی و نیز شاهدین بر او در گناه مساوی اند.

و نیز فرمودند: «کسی که پول خود را از راه ربا زیاد کند پایان کار وی به فقر کشیده شود و ربا هر چه که زیاد ثروت آور باشد عاقبت به کمی و فقر می رود.» (2)

11- رشوه دادن و گرفتن که بسیار ناپسند است و بخصوص در امور مربوط به قضا و داوری که موجب هرج و مرج و بی اعتمادی و بدبینی عموم و بی نظمی در امور کشور و حکومت می گردد و موجبات بی اعتمادی مردم را به نظام و قانون بوجود می آورد. در حدیثی آمده: «الرَّاشِي وَ الْمَرَّاشِي كِلَاهُمَا فِي النَّارِ»

یعنی رشوه دهنده و گیرنده هر دو مستحق آتش و عذابند .

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: «خدا لعنت کند رشوه دهنده و گیرنده و واسطه میان آن دورا» (3)

باز فرمودند: «از رشوه گرفتن دوری کنید که بی گمان کفر محض است و رشوه گیر بوی بهشت را استشمام نمی کند».

12- کارها و معاملاتی را هم که موجب از بین رفتن یک وظیفه واجب دینی گردد از کسب های حرام شمرده اند مانند وقتی که نماز واجب دارد قضامی شود یا شخصی که دچار حریق و آتش شده نیاز به کمک ما دارد و ما مشغول تجارت باشیم.

13- کم فروشی و بیش از اندازه لازم از مردم پول گرفتن و کمتر از میزان استحقاق آنان متاع و کالا یا کار در اختیار آنان گذاشتن.

14- بطور کلی آنچه از راه ارتکاب کار ناروا بدست، آید مثل اینکه کسی را وادار کنید از کسی بدگویی کند، یا در هجو و مذمت اشخاص مطالبی را بگویند یا بنویسد و موجب از بین رفتن حقی یا رواج باطل شود و یا موجب بی احترامی به اشخاصی و یا تجاوز به حقوق آنان گردد.

ص: 12

1- من لا يحضره الفقيه ج 3 صفحه 174

2- كنز العمال ج 4 صفحه 105

3- گزیده میزان الحکمه ص 429

شرایط خریدار و فروشنده

در معاملات اسلام برای هر دو طرف شرایط مقرر می دارد که از هر گونه فساد احتمال جلوگیری شود .

1- بلوغ-2 هر دو عاقل باشند-3 سفیه نباشند یعنی مال خود را در کارهای بیهوده مصرف نکنند.

4- حاکم شرع آنان را از تصرف در اموالشان منع نکرده باشد (مانند افراد ورشکسته)

5- با اراده و قصد جدی معامله را انجام دهند.

6- با اختیار کامل خرید و فروش را انجام دهند نه اینکه آنها را مجبور کنند.

7- جنس و عوضی را که می دهند مالک باشند یا از طرف مالک وکیل بوده یا ولی صغیر باشند.

شرایط جنس مورد خرید و فروش

همانطور که برای در طرف معامله شرایطی مقرر شده (تا جلوی فریب دادن گرفته شود) همچنین متاعی که مورد معامله قرار می گیرد باید شرایطی را داشته باشد که حتی المقدور از پیچیدگی و آنچه ممکن است بعدها منشاء اختلاف ها شود دور و محفوظ باشد . از جمله شرایط جنس مورد معامله این است که :

1- از نظر خریدار و فروشنده کاملا واضح و مشخص باشد و به عبارت دیگر وصف و خصوصیات آن (وزن نوع جنس ، شماره آن) روشن و آشکار باشد بطوری که موجب اختلاف نگردد.

2- بتواند آنچه که خریده یا فروخته تحویل دهد.

3- آن جنس را قبلا نفروخته باشد.

4- آن چیزی که مورد معامله قرار میگیرد قابل حس و اشاره و رؤیت باشد. (مانند خانه ای که هنوز نساخته شده یا حیوانی که دنیا نیامده نباشد.)

5- بنا بر احتیاط واجب خود جنس را بفروشد نه منفعت آن را .

6- در جنس با وزن یا پیمانه خریداری شود.

با اندک دقتی متوجه میشویم که در فقه و قانون مدنی اسلام در مورد معاملات تا چه حد برای جلوگیری از نزاع و اختلافات احتمالی پیش بینی های لازم بعمل آمده است.

اختیار فسخ (بهم زدن معامله)

اشاره

خرید و فروش از معاملات (لازم) است و طرفین باید به گفته و قرار داد خود پای بند باشند و آنها هم در چند مورد است که طرفین می توانند معامله ای را که انجام داده اند بهم بزنند و این اختیار را به اصطلاح فقهی (اختیار فسخ) و مجموع آن ها را «اختیارات» نامیده اند و موارد مهم آن از این قرارند .

1-فسخ در مجلس: تا زمانی که دو طرف معامله از مجلس متفرق نشده باشند می توانند معامله را به هم زنند چنانکه در حدیث مشهور است.

الْبَيْعَانِ بِالْخِيَارِ حَتَّى يَفْتَرَّهَا فَإِذَا افْتَرَقَا وَجَبَ الْبَيْعُ.

یعنی: دو طرف معامله تا وقتی از یکدیگر جدا نشده اند اگر پشیمان شدند می توانند معامله را بهم بزنند و وقتی از یکدیگر جدا شوند معامله قطعی خواهد شد.

2- شرط فسخ در معامله: اگر در موقع معامله شرط کنند که یکی از طرفین یا هر دو با شخصی ثالثی که معین می کنند اختیار فسخ داشته باشند مطابق آنچه شرط کرده اند عمل می کنند چنانچه در حدیث .

الْمُسْلِمُونَ عِنْدَ شُرُوطِهِمْ .

یعنی مسلمانان (اهل ایمان) پای بند به شروط و قراردادهای خود هستند و باید طوری باشند که روی قول و قرار آنان بتوان حساب کرد و با اطمینان وارد عمل شد.

3-فسخ در مورد غبن: وقتی که ثابت شد که یکی از طرفین در معامله گول خورده باشد می تواند معامله را فسخ کند . چنانچه از پیامبر گرامی صلی الله علیه و آله رسیده است که : «لَا ضَرَّ وَلَا ضَرَّارَ» .

یعنی : آنچه که موجب ضرر کسی گردد یا به استناد آن کسی حق ضرر رساندن

به دیگری پیدا کند وجود ندارد و نباید باشد .

4- فسخ در مورد عیب در صورتی که جنس فروخته شده دارای عیبی بود و خریدار آن را نمیدانست بعد از فهمیدن و اطلاع از عیب می تواند معامله را فسخ کند و هم چنین است اگر جنسی که خریدار در عوض متاع میدهد معیوب باشد فروشنده حق فسخ دارد و گاهی نیز تفاوت قیمت میپردازند (در صورتی که بطور مثال در آن تصرفاتی نموده باشد).

5- رؤیت جنس: اگر خریدار یا فروشنده خصوصیات جنسی معینی را که طرف دیگر ندیده به او بگوید بعد معلوم شود آن گونه که گفته نبوده است، می تواند معامله را بهم بزند .

6- رؤیت تدلیس: زمانی که خریدار یا فروشنده مال خود را بهتر از آنچه هست نشان دهد و طوری کند که قیمت مال در نظر مردم ارزشمندتر شود طرف مقابل می تواند معامله را به هم بزند.

7- تأخیر در پرداخت قیمت: اگر مشتری نتوانست قیمت را بعد از سه روز یا سر موعد مقرر که قرار داد کرده اند بپردازد صاحب مال می تواند معامله را فسخ کند و در اجناسی که زودتر از سه روز فاسد می شود مانند سبزی ها، میوه های تازه چنانچه قیمتش را در وقت عادی بحسب زمان و مکان ندادند خود بخود فسخ می شود و صاحب جنس می تواند آن را قبل از آن که فاسد شود به دیگری بفروشد .

8- تخلف شرط - اگر ضمن معامله شرطی که بر خلاف شرع نباشد کرده باشند و آن شرط را یکی از طرفین اجرا نکرده باشد و یا بتواند انجام بدهد معامله از ناحیه دیگری قابل فسخ است.

9- عدم توانایی به انجام تمام مورد تعهد: اگر معامله روی مقدار زیادی از جنس باشد و فروشنده فقط قسمتی از آنرا بتواند تهیه کند خریدار اختیار دارد به همان نسبت معامله را قبول کند یا بطوری کلی آن را فسخ کند.

10- تخلف شرط: اگر ضمن معامله شرطی کند که بر خلاف شرع نباشد در صورتی که یکی از طرفین آن شرط را اجرا نکرده باشد و یا نتواند انجام بدهد معامله

از ناحیه دیگری قابل فسخ است.

11- عدم قدرت به: تسلیم اگر یکی طرفین نتواند طبق تعهدی که کرده است جنس را در موعد مقرر به تصرف خریدار بدهد اختیار فسخ برای طرف دیگر ثابت است.

12- فسخ در مورد حیوان: حیوانی را که خریداری شده است تا سه روز بعنوان آزمایش می توان نگهداشت و اگر خریدار آنرا مطابق خواسته خود و آنچه باو گفته شده بود نیافت یا عیبی در آن وجود داشت معامله را می تواند فسخ می کند در حدیث است: (لِلْحَيوانِ ثَلَاثَةٌ أَيَّامٌ لِلْمُشْتَرِي)

یعنی: در مورد حیوان برای مشتری، سه روز اختیار فسخ است.

13- شرکت: هرگاه معلوم شود که متاع یا عوض، آن (شرکتی) است و کسی که می خواهد آنرا خریداری کند به شرکت راضی نباشد می تواند بعد از انجام معامله آنرا بهم بزند.

یادآوری- بعضی از این اقسام موارد اختیار فسخ مخصوص به خرید و فروش است مانند بهم زدن در مجلس، حیوان تاخیر در پرداخت قیمت و بقیه آنها در تعهدات دیگر نیز می آید .

تذکر جبران خسارت

در این مورد که میتوان معامله را بهم زد فرد اگر تصرف و تغییری در جنس یا قیمت و عوض آن پیدا شده باشد باید بوسیله طرفی که مقصر بوده و یا غفلت و اغفال از طرف او بوده است ضرری که بدیگری رسیده است جبران گردد .

در انتهای این بحث بار دیگر یادآوری میکنیم که اگر با دقت در مسائل اقتصادی اسلام نظر کنیم متوجه می شویم که منظور اسلام در معاملات فقط مناسبات حسنه و جلوگیری از تصحیح حقوق دیگران است.

اقسام خرید و فروش

خرید و فروش از این جهت که جنس مورد معامله و بهای آن نقد یا نسیه باشد به

چهار نوع تقسیم می شود .

1- نقد کالا و قیمت هر دو موجودند و موقع معامله رد و بدل می شوند .

2- نسیه: کالا موجود است و همان وقت به خریدار داده می شود ولی خریدار بهای آن را بعد می پردازد.

3- سلف یا سلم (پیش فروش یا پیش خرید): کالا موجود نیست ولی قیمت آن نقدی بفروشنده داده می شود.

4- کالی به کالی: نه کالا موجود است و نه قیمت آن نقد داده می شود. این نوع معامله در اسلام باطل است و موجب انتقال نمی شود. این نوع معامله که امروزه از عوامل موثر در انحراف بازرگانی و خرید و فروش از مسیر طبیعی آن است. و موجب بالا رفتن بی اساس قیمت ها و ترقی اجناس با دخالت واسطه های اضافی است و بار سنگین این افزایش قیمت ها به دوش مصرف کننده است بدون اینکه تولید کننده اصلی از این افزایش استفاده ای ببرد.

آداب کسب و تجارت

اشاره

در اینجا نیک می باشد فهرستی از شرایط تجارت را بطور گذرا اشاره کنیم و آنرا ابتدا سخن را با کلام از رسول گرامی صلی الله علیه وآله آغاز کنیم ایشان فرمودند: «مَنْ بَاعَ وَ اشْتَرَى فَلْيَحْفَظْ حَمْسَ خِصَالٍ وَاِنَّا فَلَآ يَشْتَرِيَنَّ وَا لَا يَبِيعَنَّ الرَّبَا وَا الْخَلْفَ وَا كَثْمَانَ الْعَيْبِ وَا الْحَمْدَ اِذَا بَاعَ وَا الدَّمَّ اِذَا اشْتَرَى (1)» .

یعنی هر کس خرید و فروش میکند باید پنج چیز را در نظر بگیرد و مواظب باشد تا به وزر و بال آن مبتلا نگردد و الا (حضرت با تاکید می فرماید) باید خرید و فروش نکند (آن پنج چیز عبارت است از)

پرهیز کردن از: 1- ربا 2- سوگند خوردن 3- پوشاندن عیبهای کالای مورد معامله 4- مدح هنگام فروختن 5- و مذمت نمودن و پست نمودن آن هنگام خرید .

امیر المؤمنین علیه السلام فرمودند: از رسول خدا صلی الله علیه وآله شنیدم می فرمود: «جوانمردی و

ص: 17

1- من لا یحضره الفقیه باب تجارت، حدیث 3727

بخشندگی قسمتی از سود و ربح است»(1).

حال پس از نقل این دو روایت شایسته دیدیم از آداب تجارت را که شرط کمال و صحت کسب و تجارت است بیان کنیم باشد خداوند به همه ما توفیق عمل به آنها را مرحمت کند تا در پرتوی آن رزق حلال و پاک برای جامعه و خانواده بدست آوریم.

1- از کسب چیزهای حرام پرهیزید

2- قسم یاد ننمائید نه راست و نه دروغ .

3- عیب جنس را مخفی نکنید.

4- مدح جنسی را که می فروشند نکنید (فقط در حد اطلاع رسانی و شناخت آن جنس).

5- چیزی را که می خواهید بخرید مذمت ننمائید.

6- کم فروشی نکنید.

7- اگر خریدار پشیمان شد جنس را پس بگیرید .

8- دروغ نگوئید

9- به طرف مقابل احسان کنید.

10- در ترازو زیاد دهید و کم نکنید (خیر و برکت در آن است)

11- در معاملات مهم استخاره و مشورت کنید

12- در تاریکی و شب معامله نکنید .

13- با صاحبان نا اهل مشکوک و ناشناس معامله نکنید.

14- مردم را فریب ندهید .

15 - حسابداری و مسائل و احکام آنرا بیاموزید .

16- در معاملات تمامی مسائل دخل و خرج و غیره را بنویسید .

17 - زیاده از قدر احتیاج از مؤمنین منفعت نگیرید (انصاف در کار و تجارت)

18 اجناس را جهت گران شدن احتکار نکنید.

1- من لا يحضره الفقيه حديث 3735

- 19- نا شکری و شکایت از کسادی و خوردن سرمایه خویش نکنید.
- 20- از احکام شرعی تجارت آگاه باشید.
- 21- بین مشتریان فرق نگذارید.
- 22- سود زیاد نگیرید بخصوص در آذوقه و خوراکی مردم!.
- 23- زود به بازار نروید و دیر برنگردید.
- 24- با کسانی که در کسب شان برکت نیست معامله نکنید.
- 25- با افرادی که اموالشان شبه ناک است معامله نکنید.
- 26- خمس کسب و تجارت را بموقع پرداخت کنید که در اینکار خیر و برکت زیاد می باشد.
- 27- با افرادی که اهل خمس و زکات نیستند تا می توانید معامله نکنید.
- 28- با کفار ذمی و ستمکاران معامله نکنید.
- 29- کم فروشی و گران فروشی و بی انصافی نکنید .
- 30- فروشنده جنس خود را مدح و ستایش نکند و مشتری هم آن را مذمت نکند.
- 31- با کسبه خیر و حامی فقرا داد و ستد کنید .
- 32- در تجارت تنبلی و سهل انگاری نکنید و حرص نورزید .
- 33- در معامله سخت گیر نباشید.
- 34- در معامله دو مرد یا چهار زن شاهد بگیرد (معاملات مهم).
- 35- از گرفتن ربا و نزول و رشوه پرهیز کنید که از گناهان بسیار بزرگ است و آخر الامر زندگی شما را به تباهی و آتش خواهد کشید.
- 36- یا افراد جاهل و نا بالغ تجارت نکنید.
- 37- با بدهکارهای خود مدارا کنید .
- 38- برای طلب خود شاهد و مدرک بگیرید .
- 39- نسبت به انسان های فقیر و آبرومند انصاف بیشتر داشته باشید.

40- به فقرا و ضعيفان در صورتی که می توانند کمک بلاعوض کنید.

ص: 19

41- صدقات و خیرات بدهید که موجب دوری بلاها و خیر و برکت در زندگی می شود.

42- از طلوع فجر تا طلوع آفتاب تجارت نکنید.

43- با شاگردان و کارگران و زیر دستان خود با اخلاق خوب رفتار کنید و مزد و حق آنها را کامل بپردازید.

44- با مشتریان معاشرت و اخلاق خوب داشته باشید که موجب زیادی رزق می شود.

45- در ورود و خروج محل کسب و بازار دعاهایی که در کتب ادعیه آمده بخوانیم.

دعای هنگام خروج از منزل و حرکت به سوی کسب و کار

اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ رِزْقِي فِي السَّمَاءِ فَأَنْزِلْهُ وَإِنْ كَانَ فِي الْأَرْضِ فَأُظْهِرْهُ وَإِنْ كَانَ بَعِيداً فَقَرِّبْهُ وَإِنْ كَانَ قَرِيباً فَأَعْطِنِيهِ وَإِنْ كَانَ قَدْ أُعْطِيَْتَنِيهِ فَبَارِكْ لِي فِيهِ وَجَنِّبْنِي عَلَيْهِ الْمَعَاصِيَ وَالرَّذَى

خداوندا اگر رزق من در آسمان است پس نازل کن و اگر در زمین است ظاهر کن و اگر دور است نزدیک کن و اگر کم است زیاد کن و این رزق را بر من مبارک گردان .

عواملی که موجب توسعه رزق و برکت در کسب و تجارت می شود

در اینجا نیک دیدیم به مناسبت موضوع بحث عوامل که موجبات خیر و برکت رزق در زندگی میشود اشاراتی داشته باشیم.

1- خوش خلقی پیامبر صلی الله علیه و آله به فرمودند: «اخلاق خوب روزی را زیاد می کند»

2- خوش رفتاری با همسایه .

3- نیکی به والدین پیامبر صلی الله علیه و آله فرمودند: «هر کس خوشنود کند پدر و مادر را عمر او طولانی و روزی او زیاد خواهد شد».

4- صلح رحم (رفت و آمد با فامیل)

5- صدقه دادن حضرت علی علیه السلام فرمودند: «وقتی که نیازمند، شدید تجارت کنید با صدقه دادن».

6- نیت خوب در کارهای داشتن.

- 7- رعایت بهداشت و نظافت .
- 8- قناعت .
- 9- اعتدال و میانه روی در زندگی .
- 10- درستکاری و امانت داری در زندگی .
- 11- استغفار کردن از گناهان .
- 12- انگشتر عقیق در دست کردن .
- 13- دعا در حق یکدیگر .
- 14 - آیه الكرسي را خواندن .
- 15- سوره واقعه را بعد از نماز عشاء تلاوت کردن .
- 16- خواندن سوره یس .
- 17- خواندن سوره و الصافات در روزهای جمعه .
- 18- خواندن سوره و الزاریات
- 19- نماز شب خواندن
- 20- توکل در تمام امر به خداوند .
- 21- نماز یومیه را اول وقت خواندن.
- 22- خواندن اذکار و دعاهایی که در مورد وسعت رزق روزی وارد شده .
- 23- مؤمنین را اطعام دادن .
- 24 - توقف طولانی بر کوه صفا و مروه .
- 25- اظهار بی نیازی از مردم
- 26- نیکی کردن.
- 27- خوردن آنچه از سفره بیرون می ریزد.

28- با وضو بودن.

29- تقوی و پرهیزگاری .

30- ازدواج و فرزند دار شدن .

31- دادن خمس و زکات

ص: 21

32- تجارت کردن

33- سحر خیزی

34- زیارت امام حسین علیه السلام

35- بامدادان در طلب روزی رفتن

36- جمع بین نماز ظهر و عصر و مغرب و عشا

37- روزه گرفتن دهه اول ماه ذو الحجه و چهار روزه گرفتن در ماه شعبان

38- طهارت و پاکی را رعایت کردن مانند تمیزی خانه و محل کار شستن ظرفها مخصوصا در شب.

39- راضی بودن به روزی مقدر الهی ، پیامبر صلی الله علیه وآله فرمودند «هر کسی روزی دارد که به او می رسد، کسی که راضی باشد آن روزی برکت می یابد و اگر شخصی

راضی نباشد برکت نمی یابد».

اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي مِنْ فَضْلِكَ الْوَاسِعِ الْحَلَالِ الطَّيِّبِ رِزْقًا وَاسِعًا حَلَالًا طَيِّبًا بَلَاغًا لِلدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ..

مضاربه

مضاربه در اصطلاح فقه تجارت نمودن از مال غیر است و آن عقدی بین دو نفر: یکی عامل و دیگری مالک، آن کسی که سرمایه خود را به دیگری بدهد تا با آن تجارت کنند بر این صورت که سود حاصل میان آن دو مشترک باشد به هر نسبتی که میان آن دو مقرر شود.

مضاربه از عقود جایزه است و در آن چند امر شرط است.

1- ایجاب و قبول لفظی یا عملی

2- بلوغ و عقل و اختیار هر کدام از مالک و عامل .

3- تعیین سهم هر یک از سود به نصف یا ثلث یا هر نسبت دیگر.

4- سود حاصل تنها از آن عامل و مالک باشد نه غیر آنها

5- عامل قدرت بر آن کار را داشته باشد

6- مضاربه باید به نقد یا طلا و نقره مسکوک باشد

7- عامل باید حسب دستور مالک عمل کند که اگر به وی گفت باید فلان جنس را بخری یا در فلان جا تجارت کنی نباید تخلف کند و در صورت تخلف صحت معامله موکول با اجازه مالک خواهد بود زیان حاصله بر عامل نمی باشد مگر اینکه تعدی و تفریط از او پیش آمده باشد. یا با وی شرط کند که زیان را از جیب خود بپردازد.

8- عامل بایستی در خرید و فروش جانب مالک را رعایت کند تلف مال بعهده مالک است نه عامل.

مزارعه

اشاره

معامله ای است بر سر زمین زراعتی بین صاحب زمین و کشاورز برای مدتی معین بر حسب قرار داد محصول کشت را بین خودشان تقسیم کنند، خواه زمین به تنهایی از مالک باشد و تخم و کار و سایر نیازها بعهده کشاورز یا به کیفیت دیگر و اگر مدت مقرر بگذرد و کشت نرسیده باشد کشاورز اجرت زمین را بدهکار می شود و مالک می تواند کشت را از زمین بکند و اگر مزارعه شرعا باطل باشد زارع باید اجرت زمین را بدهد.

شرایط مزارعه

1- قرار داد مزارعه بسته شود یعنی صاحب زمین به زارع، بگوید زمین را به تو واگذار کردم و او هم بگوید قبول کردم.

2- زمین مشخص باشد.

3- زمین قابل کشت باشد.

4- مدت زراعت معین شود و به قدری باشد که حاصل بدست آید.

5- نوع زراعت معین باشد.

6- خرجی را که هر کدام عهده دار شوند مشخص کنند بطور مثال زمین و بذر از یکی و سایر مخارج از دیگری.

7- همه حاصل زمین به یک نفر اختصاص داده نشود.

8- سهم هر کدام از محصول به طور مشاع، باشد بطور مثال «یک دوم» و «یک سوم» و «یک چهارم»، پس اگر افراد بگذارید یک تن گندم بدهد مزارعه صحیح نیست البته مسائل مشروع آن در کتب فقهی و رساله‌های عملیه آمده است.

قال الصادق عليه السلام: «وَمَا فِي الْأَعْمَالِ شَيْءٍ أَحَبُّ إِلَيَّ اللَّهُ مِنَ الرِّزَاعَةِ».

هیچ کاری نزد خداوند محبوبتر از زراعت و کشاورزی نیست. (1)

مساقات

اشاره

مساقات: از سقی به معنی آب دادن به یکدیگر می‌آید و در اصطلاح فقه مزدوری (کار در مقابل مزد) است برای اصلاح باغ به این معنی که کسی درخت یا باغ خود را در اختیار کسی نهد که در آن کار کند و سهم مشاعی از محصول و ثمره باغ از آن وی باشد. این عقد از عقود لازمه است و باید مدت این معامله معین باشد و درختان باغ ثمره بدهند هر چند ثمر آن برگ باشد مانند درخت حنا و توت. (2)

شرایط مساقات

1- مورد مساقات معین باشد

2- مورد مساقات زمین بدون درخت نباشد.

3- درخت میوه، باشد مگر درختانی که کُل با برگ آنها استفاده می‌کنند مانند درخت سدر.

4- مدت مساقات معلوم باشد.

5- میوه درختان را سهم یک نفر قرار ندهند.

6- سهم هر کدام به نوع مشاع «یک دوم» و «یک سوم» و «یک چهارم» مشخص باشد. بنابراین اگر قرار بگذارند، باغبان آبیاری کند و در پایان کار یک تن میوه بگیرد این قرار داد مساقات نیست -6 ممنوع تصرف در مال خود نباشد.

ص: 24

1- وسائل الشیعه صفحه 12

2- از لمعه دمشقیه و دیگر کتب فقهیه

قال رسول الله صلى الله عليه وآله: «وَمَنْ غَرَسَ غَرْسًا فَأَثْمَرَ أُعْطَاهُ اللَّهُ مِنَ الْأَجْرِ قَدْرَ مَا يَخْرُجُ مِنَ الثَّمَرِ» (1)

پیامبر گرامی صلی الله علیه و آله فرمود: هیچ کشاورزی نهال و درختی نمی شاند، مگر خداوند بمقداری که آن نهال ثمره بدست آید به او پاداش دهد.

1- در زمین غصبی زراعت نکنید .

2- زمین را قابل کشت نمائید

3- در هنگام کشت و کار دعا بخوانید

4- درخت میوه را بدون جهت شرعی نبرید.

5- وقت کاشتن درخت اول جای آن را آب ریخته بعد خاک بریزید.

6- در وقت درو و میوه دادن درختان فقرا را محروم ننمائید.

7- خمس و زکات آنرا پرداخت نمائید -8 در شب درو نکنید و میوه نچینید.

9- از میوه درختان به همسایه ها بدهید .

10- در موقع فروش محصول میوه و کشت میوه خراب به مشتری ندهیم مگر خود راضی باشد .

11- ناخالصی های میوه و محصول را جدا کنیم مانند شاخه و برگ گل و غیره .

12- شاکر نعمت الهی باشیم.

اجاره

اشاره

و اگذار کردن منافع ملک یا منافع شخصی خود را به دیگری اجاره گویند و هر دو طرف باید عاقل و بالغ باشند و با قصد و اراده خودشان اجاره را انجام دهند و نیز باید حق تصرف در اموال خود داشته باشد، بنابراین سفیهی که توانایی بر اراده صحیح اموال خود ندارد و آن را بیهوده مصرف میکند اجاره اش باطل است....

ص: 25

شرایط مالی که اجاره می دهند

- 1- آن مال معین باشد.
- 2- مستأجر باید آنرا ببیند یا طوری خصوصیات آنرا بگوید که کامل معلوم باشد.
- 3- اجاره از عقود لازمه است و بایستی بصیغه و لفظ صریح انجام شود مانند که مستأجر بگوید ملک خود را به تو اجاره دادم و او بگوید قبول کردم.
- 4- مدت اجاره باید معین باشد.
- 5- ملک و خانه را باید تحویل بگیرد .
- 6- شرط در اجاره معتبر است بطور مثال اگر صاحب خانه یا مغازه بگوید از ملک فقط مستأجر استفاده کند او نمی تواند بدیگری اجاره دهد.
- 7- اجاره برای کارهای حرام نباشد
- 8- اگر مستأجر بطور عمد به ملکی که اجاره کرده زیان وارد کند ضامن می باشد .
- 9- اگر عینی (خانه ، مغازه ، ماشین ...) منافع گوناگون داشته باشد بایستی منفعت مورد نظر مشخص گردد و اگر آن عین وسیله نقلیه باشد باید مسافت یا مدت زمان آن نیز تعیین شود.
- 10- به محض اینکه عقد اجاره واقع شد مالک و همچنین اجیر مستحق اجرت و مستأجر مستحق منفعت می، گردد و پس تسلیم عین و مورد اجاره و انجام عمل پرداخت اجرت واجب می شود.
- 11 - اجاره و رهن (ودیعه) نباید در یک عقد باشد و اگر رهن بخاطر کم کردن اجاره که مالک پرداخت شود باشد حکم ربا پیدا می کند (راه صحیح آن است که اول صاحب خانه منزل را به مستأجر به مبلغی اجاره دهد ولو مقدار کمی باشد و در ضمن اجاره شرط نماید که باید فلان مقدار وام به او بدهد و خانه را در مقابل آن گرو بگذارد در این صورت ربا نیست و حلال می باشد).

تأمین مسکن

یکی از ضروریات زندگی انسان مساله مسکن است آدم بدون خانه بسان مرغ پر

شکسته ای است که در هر لحظه در نقطه ای میافتد و لانه می گیرد بخصوص مستأجرین چرا که او ناچار است و در هر دفعه اثاثیه خود را از محل به جای دیگری نقل دهد و گاهی انتقالات مکرر ضررهای مادی و لطمه های آبرویی برای او خواهد داشت از این جهت اسلام تاکید کرده کسانی که خانه و اتاق اضافی دارند آن را در اختیار مؤمنین (بخصوص جوانانی که تازه ازدواج کرده اند و افراد کم درآمد) قرار دهند.

و همچنین اگر از آنها اجاره میگیرند انصاف و مروت را فراموش نکنند تا خداوند به آنها خیر و برکت عنایت کند.

در روایتی از امام صادق علیه السلام آمده: مَنْ كَانَتْ لَهُ دَارٌ فَاحْتِاجَ مُؤْمِنٍ إِلَى سُكْنَاهَا فَمَنْعَهُ إِيَّاهَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مَا مَلَائِكَتِي أَبْخِلَ عَبْدِي عَلَى عَبْدِي بِسُكْنِي الدَّارِ الدُّنْيَا وَعِزَّتِي وَجَلَالِي لَا يَسْكُنُ جَنَانِي أَبَدًا (1).

یعنی کسی که خانه ای داشته باشد و مؤمنی به آن نیازمند باشد ولی صاحب خانه آن را در اختیار او قرار ندهد خداوند فرماید ای فرشتگان! بنده ام به دیگر بندگانم بخل ورزید از اینکه او در خانه اش مسکن گزیند سوگند به عزت و جلالم هرگز او را در بهشت منزل نخواهم داد.

رهن

اشاره

رهن آن است که بدهکار مقداری از مال خود را نزد طلبکار بگذارد تا اگر طلب او را نداد از آن مال طلب خود را بدست آورد به کسی که مال را گرو گذاشته است (راهن) و به کسی که مال نزد او میباشد (مُرْتَهِن) گفته می شود. استفاده و منافع متعلق به صاحب آن (راهن) است مگر اینکه طبق قرار داد حق خود را به طلبکار (مُرْتَهِن) واگذار کند. همچنین طرفین حق تصرف در سال گروبی که آخر (مال مرهونه) می گویند ندارند و نمی توانند آنرا بدیگری انتقال دهند مگر با اطلاع و رضایت طرف

ص: 27

دیگر.

شرایط رهن

1- عقل و بلوغ.

2- عین معین باشد.

3- ملک راهن باشد یا وکالت از طرف مالک داشته باشد.

4- قابل نقل و انتقال شرعی باشد

5- رهن باید در مقابل دین و تعهد ثابتی باشد.

در ضمن وقتی که مال در موقع مقرر پرداخت نشد. طلبکار میتواند طبق قرار داد و شرایطی که با یکدیگر کرده‌اند مال گروبی و رهن را بفروشد و طلب خود را بر دارد (بشرطی که موجب ضرر مادی و معنوی زیاد اوشود)

مهلت

در صورت گرفتاری بدهکار و عدم توانایی او پرداخت بدهی خود در موعد مقرر شایسته است به او مهلت داده شود و مال او را حتی المقدور در معرض حراج و فروش قرار ندهند بخصوص اگر مال گروبی چیزی مانند خانه یا اثاث مورد نیاز راهن باشد. چنانکه در قرآن آمده است «فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ» (1)

تا وقت امکان گشایش، بایستی به بدهکار مهلت داده شود:

پیامبر صلی الله علیه وآله فرمودند: «کسی که به تنگدستی و نیازمندی مهلت دهد خداوند در دنیا و آخرت به او گشایش می دهد» (2).

ضمانت:

اشاره

اگر کسی عهده دار شود بدهی معین کسی را به طلبکار پردازد و صلاحیت برای اینکار داشته باشد او را (ضامن) می گویند

شرایط ضمان

ص: 28

1- بقره آیه 280

2- نهج الفصاحه صفحه 591

1- ضامن و طلبکار باید هر دو بالغ و عاقل ، رشید و مختار باشند .

2- طلبکار از طرف حاکم شرع ممنوع تصرف بخاطر ورشکستگی در مال نشده باشد.

3- بدهی طلبکار قطعی باشد

4- در ضمانت خود شرط نگذارد (احتیاط واجب)

کفالت

اشاره

کفالت آن است که انسان متعهد و مستلزم شود که هر وقت طلبکار بدهکار را خواست او را احضار کند .

شرایط کفالت:

1- کفیل باید بالغ، عاقل و مختار باشد .

2- باید توانایی احضار بدهکار را داشته باشد

3- صیغه کفالت خوانده شود، یعنی به هر لفظی هر چند عربی نباشد کفیل به طلبکار بگوید من ضامنم هر وقت بدهکار خود را بخواهی او را تحویل دهم .

4- طلبکار کفالت را قبول کند

چیزهایی که کفالت را بر هم می زند:

1- کفیل بدهکار را به طلبکار تحویل دهد.

2- طلب طلبکار داده شود.

3- طلبکار از طلب خود بگذرد.

4- بدهکار یا کفیل بمیرد.

5- طلبکار کفیل را از کفالت آزاد کند.

6- صاحب حق بوسیله حواله یا طور دیگر حق خود را به دیگری واگذار کند .

سر قفلی

سرقفلی عبارت است از حق و اولویتی که مستاجر بر ملک پیدا می کند در مقابل

ص: 29

پولی که به مالک در اول کار می پردازد و مطابق آن مستاجری که سر قفلی پرداخته در اجاره کردن آن، ملک اولی از دیگران است.

سر قفلی در سابق وجود نداشت و امروز در میان عقلای اهل عرف وجود دارد.

شرایط سر قفلی

- 1- بالغ و عاقل و رشید باشند
- 2- معنی سر قفلی و لوازم آن را بدانند .
- 3- مقدار سر قفلی باید معلوم باشد.
- 4- طرفین با میل و رضایت خود معامله انجام دهند

چند مسئله

الف - صاحب ملک میتواند مغازه خود را به دیگری اجاره دهد و علاوه بر آن از او سر قفلی، بگیرد در این صورت ملکی که اجاره داده نمی تواند به دیگری اجاره دهد هر چند مدت اجاره تمام شده باشد مگر با توافق مستاجر در این صورت مستاجر اول نیز حق دارد سر قفلی آن ملک را به دیگری واگذار کند، خواه به قسمتی بیشتر یا کمتر باشد.

ب- هر گاه مدت اجاره ملکی که سر قفلی آن گرفته شده تمام شود مالک موظف است آن را به همان مستاجر یا شخص دیگری که او موافقت کند اجاره دهد و مقدار مال الاجاره به قیمت عادلانه روز با نظر کارشناس مورد اطمینان خواهد بود.

ج- کسی که ملکی یا مغازه ای را اجاره کرده و سر قفلی پرداخته هنگامی که مدت اجاره به سر رسید حق ندارد بدون اذن صاحب ملک در آنجا اقامت کند و اگر آن را تخلیه نکند غاصب و ضامن ملک و مال الاجاره است، خواه اجاره اول کوتاه باشد یا طولانی و خواه در مدت اجاره ارزش ملک بالا رفته باشد یا نه و اگر کسی ملک را از چنین محلی اجاره کند اجاره اش صحیح نیست، مگر اینکه رضایت مالک را بدست آورد.

د- هرگاه کسی ملکی را با دادن سر قفلی به صاحب آن برای مدتی اجاره کند مادام که وقت اجاره او تمام نشده است میتواند ملک را به دیگری با همان مبلغ

اجاره دهد ولی حق سرقفلی را به هر مقداری که با یکدیگر توافق کنند می تواند بگیرد و موافقت صاحب ملک نیز در انتقال اجاره شرط است مگر این که از اول این حق به مستاجر واگذار نشده (1).

قرض

اشاره

«مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ وَلَهُ أَجْرٌ كَرِيمٌ» (2)

کیست آن کس که به خدا (وامی) نیکو دهد تا (نتیجه اش) را برای او دو چندان گرداند و او را پاداش نیکو باشد.

رسول گرامی صلی الله علیه وآله فرمودند: «پاداش صدقه دادن ده حسنه است ولی اجر قرض

هجده حسنه می باشد» (3).

وَعَنْهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ مَنْ احتَاجَ إِلَيْهِ أَخُوهُ الْمُسْلِمُ فِي قَرْضٍ وَهُوَ يَقْدِرُ عَلَيْهِ فَلَمْ يَفْعَلْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ رِيحَ الْجَنَّةِ (4)

پیامبر صلی الله علیه وآله باز فرمود: کسی که برادر دینی او برای گرفتن قرض الحسنه به او مراجعه کند و او بتواند احتیاج او را بر طرف نماید ولی خواسته او را رد کند خداوند بزرگ بوی بهشت را بر وی حرام خواهد کرد.

اقسام قرض

مدت دار: یعنی هنگام قرض دادن مشخص شده است که قرض گیرنده چه موقع بدهی را بپردازد.

بدون مدت: قرضی که زمان، پرداخت در آن مشخص نشده است.

احکام قرض

1- اگر قرض مدت دار، باشد طلبکار نمی تواند پیش از تمام شدن آن مدت، طلب خود را در خواست کند و اگر قرض مدت دار، نباشد طلبکار هر وقت بخواهد می تواند طلب خود را در خواست کند.

2- اگر طلبکار طلب خود را در خواست، کند چنانچه بدهکار بتواند بدهی خود را

ص: 31

1- (بحث سرقفلی) برگرفته از توضیح المسائل آية الله مكارم شیرازی صفحه 478

2- حدید آیه 11

3- بحار ج 103 صفحه 140.

4- بحار ج 103 صفحه 138

بدهد باید فوری بپردازد و اگر تاخیر بیندازد گناهکار است.

3- اگر مقدار پول به کسی بدهد و شرط کند که پس از مدتی بطور مثال یکسال دیگر زیاد تر بگیرد ربا و حرام است.

4- ربا دادن مثل ربا گرفتن حرام است و کسی که قرض ربایی، گرفته اگر چه کار حرامی کرده ولی اصل قرض صحیح است و میتواند آنرا تصرف کند.

5- اگر بدهکار بدون شرط قبلی چیزی اضافه به طلبکار بدهد اشکال ندارد بلکه مستحب است.

6- اگر بدهکار غیر از خانه ای که در آن نشسته و اثاثیه منزل و چیزهای دیگری که به آنها احتیاج دارد چیزی ندانسته باشد. طلبکار نمی تواند طلب خود را از او مطالبه کند، بلکه باید صبر کند تا بتواند بدهی خود را ادا کند (1).

در اینجا توجه شما را به چند روایت در باب ربا جلب می کنم :

قال علی علیه السلام: «مَنْ اتَّجَرَ بِغَيْرِ فِقْهِ فَقَدْ اِزْتَمَّ فِي الرَّبَا» (2)

آنکه بدون دانستن احکام دین تجارت و کسب، کند به وره بر با می افتد.

امام صادق علیه السلام در پاسخ به پرسش هشام این حکم از علت تحریم ربا فرمودند: «اگر ربا حلال، بود مردم کار تجارت و کسب ما یحتاج خود را رها می کردند. پس خداوند ربا را حرام فرمود تا مردم از حرام خواری دست کشیده، به تجارت و خرید و فروش روی آوردند و زیادی مال را به یکدیگر قرض دهند.» (3)

قال الباقر علیه السلام: «أَخْبَتُ الْمَكَاسِبِ، كَسْبُ الرَّبَا» (4).

پلید ترین کسب ها رباست.

باز امام صادق علیه السلام فرمودند: «یک درهم ربا، نزد خداوند سنگین تر است هفتاد بار

زنا کردن با محارم در (کعبه) خانه محترم خدا.» (5)

ص: 32

1- تحریر الوسیله ج 1 کتاب الدین و القرض صفحه 654

2- امالی الصدوق، ج 1 صفحه 346

3- بحار ج 103 صفحه 24

4- کافی ج 5 صفحه 147

5- نور الثقلین ج 1 صفحه 295

در اینجا خالی از لطف نیست در انتهای بحث مان بعضی از مسائل روز یا مستحدثه را مطرح کنیم باشد خداوند توفیق آگاهی و عمل به آنها را به همه ما مرحمت نماید .

1 - حکم آلات موسیقی از جهت خرید و فروش و استعمال و نیز استماع آن چگونه است؟

ج- خرید و فروش آلات موسیقی باطل و حرام است و استعمال آلات موسیقی نیز مانند استماع آن حرام است .

2- خرید و فروش مواد مخدر قرصهای روان گردان و امثال آن چگونه می باشد؟

ج- معامله این مواد باطل است

3- خرید و فروش و توزیع و تکثیر نوارها، ترانه فیلم و عکس های مبتذل و مستهجن چه صورت دارد؟

ج- حرام است و در آمد آن اشکال دارد .

4- حکم خرید و فروش اجراء انسان مانند کلیه چه صورت دارد حرام است؟

5- حکم خرید و فروش پول به پول مانند اینکه یک اسکناس هزار تومانی به هزار و یکصد تومان بفروشیم چگونه است؟

ج- اشکال دارد.

6- خرید و فروش و درست کردن انگشتر و گردنبد طلا برای مردان چه صورت دارد؟

ج- حرام است .

7- خرید و فروش صلیب که علامت مسیحیان است که به صورت طلا و نقره درست شده چه حکمی دارد؟

ج- حرام است و از بین بردن ظاهر آن واجب است.

8- خرید و فروش کتب ضاله و منحرف چگونه است؟

ج- حرام است مگر برای اهل تحقیق و علماء که بخواهند رد آنرا بدانند یا بنویسد کند.

9- خرید و فروش چک به کمتر از مبلغ آن چه صورت دارد؟

ج- اگر چک حقیقی باشد یعنی در مقابله جنس خریده یا فروخته باشد به شخص ثالثی بدهند و نقد کنند اشکال ندارد ولی اگر دوستانه و صوری باشد حرام است.

10 - تجارت اینترنتی الماس با عنوان (کیمبرلی) و امثال آن چگونه است؟

ج- این معاملات صورت شرعی ندارد و جایز نیست

11- آیا خرید و فروش وامها بانکی و امثال آن صحیح می باشد؟

ج- حرام است.

12- تجارت با پولهای قرض الحسنه چه صورت دارد؟

ج- جایز نیست الا از صاحبان حساب اجازه بگیرند

13- معامله با فرقه های ضاله و دشمنان اسلام چگونه است؟

ج- جایز نیست.

14- خرید و فروش آلات قمار مانند شطرنج، نرد بیلارد و امثال آن چه صورت دارد؟

ج- حرام است.

15- اجاره دادن خانه با مغازه برای تعلیم و ساخت وسائل موسیقی و قمار چگونه است؟

ج- جایز نیست و مال الاجاره حرام است.

16- پول گرفتن برای ساختن مجسمه های، کامل، آموزش و نصب آن حلال است؟

ج- خیر حرام می باشد

17- سودهای سپرده های دراز مدت که بانکها بعنوان مضاربه می پردازند چگونه است؟

ج- اگر یقین به مضاربه شرعی آنان دارید بلا اشکال است

18- معامله جنس و پولی که خمس آن داده نشده چگونه است؟

ج- معامله یک پنجم آن اشکال دارد مگر حاکم شرع اجازه دهد یا به او پرداخت کنیم.

19- اجرتی که شخص مسلمانی در مقابل ریش تراشی یا آرایش زنانه روی مردان انجام می دهد چگونه است؟

ج- حرام است.

20- پول دادن برای سحر و جادو و شعبده بازی چه صورت دارد؟

ج- حرام می باشد.

21- اجرت گرفتن پزشک در مقابل عقیم کردن و سقط جنین و امثال آن چگونه است؟

ج- حرام می باشد

22- خرید و فروش اسناد و اوراق بهادار چه صورت دارد؟

ج- اگر سند و اوراق فی نفسه ارزش مالیت دارد مانند اسکناس خرید و فروش آنها اشکال ندارد و اگر چنین نیست میتوانند حق اولویت خود را به ازاء مبلغ دیگری واگذار و صلح کنند.

23- وسائل و اجناسی که هم منفعت حلال دارد هم حرام معامله آنها چه صورت دارد؟

ج - اگر برای استفاده حلال آن معامله شود اشکال ندارد.

24- معامله توسط فاکس چگونه است؟

ج- در بیع مبیعه نامه حضوری لازم نیست ولی لازم است عرفاً بلا فاصله بعد از ایجاب، قبول صورت گیرد و فاصله زیاد بین دو فاکس نباشد.

25- آیا امضای سند معامله جای صیغه لفظی تلقی می شود؟

ج- آری در معاملات صیغه لفظی لازم نیست و امضاء حکم صیغه را دارد و فقط در نکاح و طلاق صیغه لفظی لازم است.

26- راه تخلص و دوری از ربا در فروش طلا نقره و فلزات ارزشمند چگونه است؟

ج - بطور کلی در معامله مکیل و موزون باید در وزن مساوات باشد و در پرداخت و اخذ زیاده نباشد و الا حرام، است برای فرار از ربا چند راه وجود دارد:

1 - در طلا یا نقره، مس کهنه و امثال آن باید آنرا جدا گانه به مبلغی که ارزش دارد بخرند و نو را هم به قیمت نو بفروشند .

2- طلا و نقره و مس کهنه را به ازاء همان مقدار نو معامله کنند و زیاده آنرا هبه کنند.

3- طلا و نقره و مس را بطور مجانی و بدون شرط عوض، به یکدیگر هبه کنند .

ص: 36

27- وامهایی که بعضی از بانکها یا موسسه ها می دهند مشروط به اینکه وام گیرنده مدتی پول را نزد آنها مسدود کند چه صورتی دارد؟

ج- اگر به عنوان قرض و مشروط بر این بدهند که به آنها وام بدهند قرض ربایی محسوب شده و جایز نیست .

28- خرید و فروش ارزاق و کالاهای ضروری به منظور قاچاق آنها چه حکمی دارد؟

ج- از نظر شرعی اشکال دارد .

29- آیا حق کسب و پیشه که این روزها مطرح است و مالکین را ملزم به پرداخت وجهی به مستاجرین می کنند مشروعیت دارد؟

ج- دلیل بر مشروعیت آن نداریم. هر چند بهتر آن است که طرفین با هم مصالحه کنند.

30- دریافت حق طبابت از نظر شرعی چه صورت دارد؟

ج- باید رضایت طرفین صورت گیرد و اگر از قبل تراضی و توافق حاصل نشده آنچه اجرة المثل در عرف و عادت است باید بپردازد و در حال رعایت انصاف عدالت از طرفین بسیار خوب است .

31- آیا خرید و فروش چیزی که با شماره بفروش میرود اگر با وزن فروخته شود جایز است؟

ج - صحیح است

32- اگر نان را دانه ای بفروشند این معامله شرعیت دارد یا نه؟

ج- اگر متعارف باشد و تفاوت زیادی بین قرصهای نان نباشد اشکال ندارد

33- خرید و فروش اسباب بازیهای که برای کودکان خوف ضرر دارد چه حکمی دارد؟

ج- اشکال دارد

34- آیا معاملات روزمره و جاری با فروشندگان اهل کتاب صحیح است؟

ص: 37

ج- مانعی ندارد ولی بهتر است مسلمانان با یکدیگر معامله کنند.

35- بنگاههای معاملاتی بعد از تحقق، معامله از مشتری و فروشنده مبلغ بالایی حق کمیسیون میگیرند در حالی که متعاملین راضی نیستند؟ گرفتن این پول چگونه است؟

ج- اگر معامله انجام شود پول دلالتی اشکال ندارد ولی باید عرف و انصاف هم در نظر داشته باشند.

36- بعضی از کسبه مانند شیرینی فروشها شیرینی را با جعبه آن وزن می کنند قیمت آن جنس به مشتری می فروشند آیا این کار جایز است؟

ج- اگر مشتری راضی باشد مانعی ندارد .

37- کار کردن برای آدم نادرست و خلافکار و اجرت گرفتن از او چه حکمی دارد؟

ج- اگر کمک به کارهای خلاف او نباشد مزد گرفتن از او مانعی ندارد .

38- خریدن و مصرف کنسروهای ماهی و گوشت که در کشورهای خارجی بسته بندی می شود چگونه است؟

ج- حرام است.

39- سوسیس هایی که از بلاد کفر میآید خرید و فروش و خوردن آنها چه حکمی دارد؟

ج- محکوم به حرمت و نجاست است و خرید و فروش آن برای خوردن حرام است.

40- غذاهایی که غیر مسلمانها درست میکنند خرید و خوردن آنها چه حکمی دارد؟

ج- بنابر اکثر نظر فقها حرام میباشد (در صورتیکه با دست و عضو آنها ملاقات داشته باشد همچنین با گوشت غیر مذکی غذا تهیه شده باشد).

41- خرید و فروش و خوردن خاویار چگونه است؟

ج- در صورتیکه از ماهی فلس دار باشد حلال است.

ص: 38

42- خرید و فروش و خوردن خرچنگ و کوسه جایز است یا نه؟

ج- برای خوردن معامله آن حرام است ولی فروش برای استفاده های مانند خوراک دام و طیور و مانند آن اشکال ندارد .

43- خرید و فروش مجسمه یا نقاشی ، بعنوان آثار هنری چه حکمی دارد؟

ج - نسبت به نقاشی اشکال ندارد و نسبت به مجسمه ذی روح احتیاط به ترک آن است.

44- استفاده و خرید و فروش ماهواره چه حکمی دارد؟

ج- در صورتیکه استفاده مشروع از آن شود و حاکم شرع به خاطر مصالح مهمه آنرا ممنوع نکرده باشد اشکال ندارد.

45- شکستن قفل‌های سی دی ها که موسسات دینی و علمی با مخارج زیاد تهیه می کنند چه حکمی دارد؟

ج- در صورتیکه شرط کرده باشند برای عدم کپی رایت و موجب زیان آنها شود اشکال دارد و بهتر است مسئولین امر مساعدت مادی بیشتری در این امر داشته باشند که موسسات مربوطه بتوانند محصول نرم افزاری و سی دی های خود را به قیمت ارزانتری در اختیار علاقه مندان قرار دهند تا مشکلات ضرر و زیان کمتر در جامعه بروز کند.

46- در آمد از راه احضار ارواح و انجام این کار چه صورت دارد؟

ج - احضار ارواح و در آمد از این راه حرام می باشد.

47- پول دادن و در آمد از راه بلیط برای تماشای شعبده بازی و سیرک و بند بازی چگونه است؟

ج- جایز نیست چرا که اتلاف مال و تبذیر است و در آمد آن هم نا مشروع می باشد.

48- استفاده از نام هنر پیشه‌های مبتدل با غیر مسلمان برای تبلیغ کالا چه حکمی دارد؟ آیا خرید این نوع کالاها جایز است یا نه؟

ج- جایز نیست و اگر کالا از نوع حلال باشد خرید آن اشکال ندارد

49- زن آرایشگر میدانند عروسی که آرایش میکند در دید نا محرم قرار می گیرد آیا کار حرامی کرده و اجرت را مالک میشود یا نه؟

ج- کار او حرام نیست و اجرت را مالک می شود .

50- دلالی برای کارها حرام و ربوی چه حکمی دارد؟

ج - حرام است و باید پول را به صاحب آن برگرداند .

51- شرط بندی روی مسابقات مانند فوتبال و امثال آن که برد و باخت دارد چگونه است؟

ج- حرام میباشد.

52 - مسابقات عملی و نظامی با شرط برد و باخت چه حکمی دارد؟

ج- اگر جایزه را حکومت با شخص ثالثی بدهد بی اشکال است.

53- در آمد از راه ورزشهایی که طرفین در معرض خطر و ضرر قرار می گیرند چگونه است؟

ج- اشکال دارد و اگر هم مجروح شدن دیده دارد.

45- حقوقی که زن دریافت مینماید در ارتباط با شغلش ، آیا شوهر وی می تواند او را مجبور کند که در مخارج منزل مصرف کند؟

ج- خیر حقوق متعلق بخود زن می باشد و اگر روی دلخواه خواست میتواند در مخارج خانه هزینه کند .

55- اگر انسان روی اضطرار و ناچاری و حفظ آبرو مجبور به گرفتن پول نزولی شود چه حکمی دارد؟

ج- اگر راه دیگر برای او نباشد اضطرار مجوز آور است .

56- قرضی که سالها بدهکار پرداخته بخاطر خرید جنس حال می خواهد بپردازد چگونه اداء دین کند در صورتیکه ارزش پول پائین آمده؟

ج- بعضی از فقها میفرمایند باید به مقدار قدرت خرید بدهی در روز اداء را

بپردازد و می گویند تورم در زمان مسامحه و تعلل و زمان اداء نکردن حق دیگران را ضامن است (هر چند احتیاط در آنست که مبلغ اضافی از بدهی را هبه یا مصالحه کنند).

57- فروش لباسهایی که ترویج فساد و مصادیق تشبه به کفار است که در داخل و خارج تولید می شود چه حکمی دارد؟

ج- اگر ترویج بی بند و باری و فرهنگ معاندین و محاربان و دشمنان اسلام باشد حرام می باشد.

58- کسانی که مامور خرید سازمانها و ادارات هستند آیا می توانند مبلغی بعنوان حق الزحمه روی اجناس بکشند؟

ج- در صورتیکه کارمند آن اداره باشند. جایز نیست و حرام است مگر با رضایت صاحب پول و مسئول مربوطه باشد.

59- اگر بتوان جنس کهنه را رنگ و ظاهر آنرا نو کرد آیا فروشنده می تواند به جای کالای نو بفروشد؟

ج- خیر مگر خریدار کار او را بداند و راضی باشد.

60- آیا فروش فیش حج در صورتیکه شخص مستطیع باشد جایز است؟

ج- در صورتیکه موانع شرعی برای او پیش نیامده باشد جایز نمی باشد.

61- سود سپرده حج چه حکمی دارد؟

ج- در صورتیکه سپرده گذاران قصد سود نداشته باشند بلا اشکال است .

خوردنی های حلال و حرام

در اینجا لازم دانستیم در این باب هم سخنی گفته باشیم چرا اگر فروشنده و خریدار از چیزهای حلال و حرام آگاه باشند و باورهای اعتقادی را مد نظر داشته باشند هرگز بسوی خرید و فروش خوردنیهای حرام نخواهند رفت و از طرف دیگر برای سلامتی مادی و معنوی خود و مردم توانسته اند آثار و فواید زیادی به همراه

در فقه اسلام بایستی داریم بنام (اطعمه و اشربه) که در آنجا از انواع خوردنیهای حلال و حرام به تفصیل بحث شده است.

و اینک خلاصه و فشرده ای از آن را نقل می کنیم :

از حیوانات دریایی یا آبیها فقط فلس دار حلال است و باقی حیوانات که در آب زندگی می کنند حرام است مانند لاک پشت ، قورباغه و خرچنگ و مار ماهی و مانند اینها .

از حیوانات صحرائی ، شتر گوسفند ، گاو اهلی و وحشی ، آهو ، گوزن ، گورخر ، خر وحشی حلال است . و اما اسب و الاغ و قاطر بنا بر مشهور کراهت آنها است . و سگ ، گربه ، خرگوش ، گرگ ، کفتار ، روباه ، شغال ، شیر ، پلنگ یوزپلنگ سنجاب حرام است و همچنین انواع مارها و خار پشت و قورباغههای صحرائی و حشرات که اغلب شش پا دارند و خزندگان همگی حرام می باشند .

از اقسام پرندگان انواع مرغهای شکار کننده مانند عقاب صقر شاهین کرکس و هر نوعی که چنگالهای تیز (مخلب) و منقار تیز دارند حرام است و کلاغ سیاه و ابلق و جغد حرام ، ولی کلاغهای سیاه کوچک که در مزرعه ها دیده می شود و زاغچه نامیده می شوند آنها را حلال می دانند .

درباره مرغهایی که حلیت و حرمت آنها بخصوص دلیل ندارد قاعده کلی آنست که هر مرغی که در موقع پرواز بال می زند و پرواز می کند حلال است و هر مرغی که هنگام پرواز بالهای خود را حرکت نمی دهد و بطور آزاد پره های خود را در هوا نگه می دارد مانند عقابها و کرکسها حرام ، است مرغهایی که چینه دان ندارند یا در بالای پای آنها ناخن تیزی دیده می شود که به منزله پاشنه است حرام می باشد . و انواع شب ، پره ، هدهد ، طاووس و چلچله ها حرام است . ولی بعضی ها چلچله را مکروه می دانند .

اما طیور و پرندگان حلال عبارتند از انواع کبوترها و باغری ، قره ، کبک ، گنجشکها و

مرغهای آبی البته به استثنای مرغهایی که هنگام پرواز بال نمی زنند یا کم بال می زنند یا چینه دان و تخمدان ندارند و در پشت پای آنها ناخن تیزی دیده نمی شود و همچنین انواع مرغ آبیها درنا و بوقلمون حلال است .

از جمله محرّمات حیوانات نجس خوار است یعنی حیوانی که مدفوع انسان را می خورد و حلیت آنها موقوف به استبراء است یعنی مدتی آنها را ببندید و علف طاهر و پاک غذای طاهر بخوراند.

بطور مثال در شتر نجاستخوار چهل روز ، در گاو بیست ، روز و در گوسفند ده روز مرغ و مرغهای آبی پنج روز و جوجه سه روز است.

همچنین حیوانی که شیر خوک یا خمر و شراب خورده و چاق شده ، باشند حرام و با استبراء پاک نمی شود یا حیوانی که توسط انسان با او وطی شده خود حیوان و بچه های آنها که بعد از عمل به دنیا می آیند حرام می شوند.

و حیوانات تزکیه نشده و ذبح شرعی نشده و آنهایی که چیزهایی نجس یا منتجسی می خورند ، حرامند اما اشریه حرام عبارتند از مسکرات (مس کننده) که نوشیدن آنها بطور مطلق حرام است از هر چیزی گرفته باشند از انگور ، خرما عسل ، کشمش ، ذرت ، جو ، غیره و خوردن آب انگور که جوشیده باشد و دو ثلث آن کم نشده باشد و آبجو (فقاع) که از انگور و جو به نحو مخصوص میگیرند و خوردن بول حیوانات نجس و غیر ماکول و خوردن آب نجس و شیر نجس و هر چیزی که با یکی از نجاسات منتجس شده باشد چه از مایعات چه از جامدات حرام است و خوردن خاک (مگر خاک مطهر حضرت امام حسین علیه السلام به مقدار کم به جهت استشفاء) و خوردن سمومات اعم از جامد و مایع و خوردن خون و شیر حیوانات حرام گوشت نیز حرام است.

خوردن مرباجات حلال است ولو اینکه بوی مسکرات از آنها استشمام شود مانند مربای سیب و به و توت و لیمو .

آداب غذا خوردن

در اینجا لازم میدانم به مناسبت بحث مقداری هم راجع آداب غذا خوردن ، که از نظر بهداشتی و روانی میتواند تاثیرهای بسزایی در انسان داشته باشد اشاره داشته باشیم نخست روایتی را از رسول گرامی راجع لقمه حلال ، ذکر می کنیم .

عن النبی صلی الله علیه وآله قال: «مَنْ أَكَلَ مِنْ صَفَا قَلْبُهُ وَرَقَّ وَدَمَعَتْ عَيْنَاهُ وَلَمْ يَكُنْ لِدَعْوَتِهِ

حِجَابٌ» (1)

کسی که غذای حلال ، بخورد دل او مصفا و رقیق القلب و چشم او پر اشک و دعای او مستجاب می شود .

1- غذای حلال و پاک بخوریم

2- اول غذا بسم الله بگوئیم

3- بعد از غذا الحمدلله بگوئیم

4- دستها را قبل و بعد از غذا بشوئیم

5- در حال سیری غذا نخوریم

6- پر خوری نکنیم

7- لقمه را کوچک بر داریم

8- با دست راست غذا بخوریم

9- غذا را خوب بجویم

10- از خوردن غذا داغ پرهیز کنیم

11- به غذا خوردن همدیگر نگاه نکنیم

12- از جلوی خود غذا بخوریم

13- قبل و بعد از غذا نمک بخورید (در صورتی که پزشک به خاطر بیماری منع نکرده باشد)

ص: 44

- 14- تنها غذا نخوریم
- 15 - غذا را طول دهیم
- 16 -بعد از غذا خلال و مسواک
- 17 - وسط غذا آب نخوریم
- 18- بعد از خوردن ناهار کمی خوابیده و پای راست را روی پای چپ بیاندازیم
- 19-بعد از خوردن شام کمی راه بروید تا غذا هضم شود تا موقع خواب راحت بخوابیم
- 20- با وضو باشیم
- 21-در کنار و نزد سفره دعا کنیم
- 22-غذا را مورد مذمت قرار ندهیم
- 23- آب را با سه نفس بنوشیم
- 24-در شب آب را نسته و در روز ایستاده بخوریم
- 25- به نحو مکیده آب بیاشامیم
- 26-بعد از خوردن میوه آب نخوریم که بسیار مضر است
- 27-درب ظرف آب را باز نگذاریم بخصوص در شب
- 28-غذای شخص کریم را بخوریم که دوا است
- 29-غذای شخص بخیل را نخوریم که درد است
- 30-غذای نجس و متنجس نخوریم
- 31-از غذا غیر بدون صاحب او نخوریم
- 32-در حالت جنابت غذا نخوریم
- 33-دو زانو بنشینیم
- 34-برای غذاها مختلف بسم اله را تکرار کنیم .

از آنجای که قصه و داستان می تواند نقش بسیار مهم از نظر تاثیر گذاری در زندگی داشته باشد بخصوص برای کسبه و تجار، لذا نیک دیدیم در ختام سخن نمونه هایی از این داستانها را بیاوریم باشد تا اینکه بعنوان تجربه زندگی بکار بریم به قول سعدی

مرد خردمند پسندیده را *** عمر دو بایست در این روزگار

تا به یکی تجربه اندختن *** با دگری تجربه بستن به کار

نمونه اول (ارزش کار)

زمانی که رسول خدا صلی الله علیه وآله از جنگ تبوک بازگشت سعد انصاری به استقبال ایشان شتافت و با پیامبر صلی الله علیه وآله دست داد و مصافحه کرد پیامبر صلی الله علیه وآله به او فرمود: چه صدمه و آسیبی به دست تو رسیده که دستت زبر و خشن شده است؟ سعد عرض کرد: ای رسول خدا 1 با طناب و بیل کار می کنم و درآمدی برای معاش زندگی خود و خانواده کسب می نمایم از این رو دستم خشن شده است. پیامبر صلی الله علیه وآله دست سعد را بوسید و فرمود: این دستی است که آتش دوزخ با آن تماس پیدا نمی کند. (1)

نمونه دوم (دنیا مطلوب)

مردی به محضر امام صادق علیه السلام آمد و گفت من دنیا طلب هستم و دوست دارم به طرف دنیا بروم و از مواهب دنیا بهره مند شوم امام فرمودند منظورت از طلب دنیا چیست؟

او عرض کرد منظورم تامین معاش خود و خانواده ام و به جا آوردن صله رحم و

ص: 46

صدقه دادن و انجام حج و عمره بوسیله آن مالی است که به دست آورده ام . امام ععلیه السلام فرمودند:

لَيْسَ هَذَا طَلَبُ الدُّنْيَا هَذَا طَلَبُ الآخِرَةِ . این طلب دنیا نیست، بلکه طلب آخرت است. (1)

نمونه سوم (تاجر وارسته و باانصاف)

محمد بن ای عمیر از شاگردان خاص موسی جعفر و امام رضا و امام جواد علیهم السلام، بود او مرد علم و فقه و عبادت و زهد بود در عین حال به کار تجارت هم مشغول بود. روزگاری شخصی ده هزار درهم بدهکار او شد و چون آن فردا موالش را از دست داد خانه اش را فروخت تا قرض خود را اداء کند. ابن عمیر وقتی فهمید خانه اش را برای اینکار فروخته پول از او نگرفت و گفت از امام صادق ععلیه السلام نقل است. انسان بخاطر پرداخت وامش، از خانه اش بیرون نمی رود (یعنی نمی توانند مجبورش کنند خانه اش را که به آن نیاز دارد بفروشد) این پول را بردار و ببر نیازی به آن ندارم در حالی که در آن موقع سخت به آن پول نیازمند بود! (2)

نمونه چهارم تجارت پر منفعت بر اثر گرانفروشی

روزی که یکی از تاجر که خود را از پیروان امام صادق علیه السلام می دانست آمد خدمت امام و عرض کرد قصد بسوی تجارت دارم امام فرمود اگر راضی باشد مقداری پول به او بدهد از طرف ایشان تجارت کند و او قبول کرده و عازم مسافرت شد پس از چندی برگشت و دو برابر آن پول را آورد بعنوان سود به حضرت پرداخت کرد، امام از او پرسید در این سفر کوتاه چطوری این سود زیاد عائد شده است؟ مرد تاجر تعریف کرد که وقتی با همکاران خود نزدیک آن کشور مورد نظر خود، شدیم متوجه شدیم که این متاع و جنس که ما برای فروش آورده ایم در آنجا کم یاب میباشد و مورد حاجت مردم می باشد این بود که قرار گذاشتیم که اجناس مورد نظر را به قیمت عالی و گران بفروشیم و لذا نفع زیادی عاید ما شد. حضرت اصل پول را برداشتند و آن سود را قبول نکردند و یاد آوری کردند که مسلمان نباید از اینگونه موقعیت ها

ص: 47

1- فروغ، کافی، ج 5 صفحه 72

2- سفینه البحار ج 1 صفحه 314

استفاده کند و جنس مورد نیاز را به چند برابر قیمت بفروشد تا مردم نیازمند را که ناچار از تهیه آن جنس و مال هستند در مضیقه اقتصادی قرار گیرند و او برای سود بیشتر در ناراحتی عمومی و بالا رفتن قیمت‌ها اثر نا مطلوب بگذارد .

نمونه پنجم (دستگیری از بیچارگان و تقرب به امام زمان (عج))

دو نفر مغازه دار و کاسب عهده دار زندگی خانواده سیدی نیازمند می شوند یکی آن دو برای تشریف به محضر امام زمان ذکری را از محروم شیخ رجبعلی خیاط می گیرد و چهل شب می خواند .یکی از این شبها فرزندان خانواده سید نزد او می آید و یک قالب صابون می خواهد او میگوید مادرت فقط ما را شناختند می توانی از مغازه دیگری صابون بگیری! همان شب در هنگام خوابیدن متوجه می شود که از داخل حیاط خانه او وی را صدا می کنند بیرون میآید ولی کسی را نمی بیند پس از آن که سه بار صدا را می شنود که با نام او را صدا می زنند درب حیاط را می‌گشاید ادر کوچه سیدی جلیل القدری را می بیند که روی خود را پوشانده است و می فرماید ما می توانیم بچه هایمان را اداره کنیم ، ولی می خواهیم شما به جایی برسید .

پس از تفکر پیرامون موضوع متوجه میشود آن شخص وجود امام عصر (عج) ارواحنفاذ - بوده است. (1)

دوست نزدیکتر از من به من است *** وین عجب ترکه من از وی دورم

این سخن با که توان گفت که دوست *** در کنار من و من مهجورم

به امید آنکه این مجموعه مختصر توانسته باشد راهگشای کسب و کارمان باشد و بوسیله عمل به آن بتوانیم رستگاری در دنیا و آخرت را بدست آوریم

خدایا چنان کن سر انجام *** تو خشنود باشی و ما رستگار

اللَّهُمَّ طَهِّرْ بُطُونَنَا مِنَ الْحَرَامِ وَالسَّبْهَةِ وَ اكْفُفْ أَيْدِينَا عَنِ الظُّلْمِ وَ السَّرِقَةِ وَ اغْضُضْ أَبْصَارَنَا عَنِ الْفُجُورِ وَ الْخِيَانَةِ.

ص: 48

بسمه تعالی

جَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

با اموال و جان های خود، در راه خدا جهاد نمایید، این برای شما بهتر است اگر بدانید.

(توبه : 41)

چند سالی است که مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه موفق به تولید نرم افزارهای تلفن همراه، کتابخانه های دیجیتالی و عرضه آن به صورت رایگان شده است. این مرکز کاملاً مردمی بوده و با هدایا و نذورات و موقوفات و تخصیص سهم مبارك امام علیه السلام پشتیبانی می شود.

برای خدمت رسانی بیشتر شما هم می توانید در هر کجا که هستید به جمع افراد خیراندیش مرکز بپیوندید.

آیا می دانید هر پولی لایق خرج شدن در راه اهلبیت علیهم السلام نیست؟

و هر شخصی این توفیق را نخواهد داشت؟

به شما تبریک میگوئیم.

شماره کارت :

6104-3388-0008-7732

شماره حساب بانک ملت :

9586839652

شماره حساب شبا :

IR390120020000009586839652

به نام : (موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه)

مبالغ هدیه خود را واریز نمایید.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آبا ده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

